

Dějiny lázní v Toušeni

Silný pramen železnaté vody, který od nepaměti vyvěral v mírném svahu jižně nad hrádkem, býval již ve **14. století** sváděn dřevěným roubením na hradní nádvoří: na **gotickém** ostění nádrže zasypané při renesanční přestavbě objevili archeologové vrstvy železitých usazenin. Za válečných let pramen chránil místní obyvatelé před **cholera**. Nejstarší přímá písemná zmínka o živém pramenu je z roku 1563, nejvděčnější zprávy jsou z let velkých epidemií 1850 a 1866. Na počátku tohoto časového rozmezí připadlo okolí pramene k zahradě nově vysazeného purkrechtního čísla 35 (dnešní číslo 19), jehož prvními držiteli byli v **16. století** Vavřinec Kejř, Jan Záruba a Jíra Králíček. V roce 1843 koupili tento grunt od Jana a Alžběty Bernatových manželé Antonín a Alžběta Králíkoví, jejichž syn Jan Králík využil známosti a přírodní léčivosti pramene k založení malých lázní. Základní kámen první lázeňské budovy položil 10. března 1868.

Statek v centru městyse

Pro léčivé účinky, blízkost Prahy a přírodní prostředí bez velkých klimatických změn nabývaly malé lázně obliby a postupně i známosti, takže již v roce 1871 zde bylo ubytováno deset stálých hostů a deset let po založení bylo třeba k původnímu lázeňskému domu přistavět první patro. V roce 1882 vybudoval zakladatel lázní směrem do zahrady novou prostornou jídelnu, na místě původního vývěru železnaté vody pořídil kamennou krytbu a celou zahradu upravil v **park**. Již tehdy lázně přitahovaly vedle pacientů také příležitostné návštěvníky, mezi nimi mladého básníka **Josefa Svatopluka Machara** a společnost jeho přátel. V roce 1888, kdy na počátku sezony zakladatel lázní Jan Králík zemřel, přijelo do Toušeně za léčením na dvě stě pacientů nejen z Čech, ale i z **Rakouska** a z **Bulharska**. Za tuto sezonu bylo podáno více než 4000 koupelí a lázeňský dům čítal dvacet pokojů.

Lázně převzal starší ze dvou žijících synů zakladatele, Jan Králík, který byl do té doby učitelem v Dubé u Doks. V roce 1891 lázně rozšířil o sousední pozemek, na kterém podle projektu **architekta** Václava Kubra vystavěl jednopatrovou část velké novorenesanční budovy. Lázně tím získaly 24 nových kabin, 40 lůžek a po přikoupení pozemků za nádražím i druhý lázeňský park, Itálii. Učitelské vzdělání přivedlo druhého majitele lázní k zadání chemického rozboru lázeňského pramene a také slatiny z pozemků zakoupených za šestou tůň pod

Čelakovem. Silně mineralizovaná slatina obsahovala zejména siřníky železa, které větráním přecházely v sírany a kysličníky (oxidy). Její léčebné účinky se ukázaly ještě pronikavější než u již osvědčeného pramene. Od léta 1899 se tak vedle pitných kúr a minerálních koupelí staly hlavními léčebnými procedurami rovněž koupele a zábaly připravené ze sirnoželezité slatiny. Léčivost se nejúčinněji projevila u degenerativních zánětlivých chorob pohybového ústrojí.

Lázeňský rozvoj Toušeně byl urychlen opakovaným zvolením majitele lázní Jana Králíka starostou městyse (1897 a 1913). Tím byl současně posílen vliv místního Okrašlovacího spolku (založeného v září 1896), který čerpal své prostředky také z lázeňských tržeb a jehož péčí pak byly vysazovány desetitisíce keřů a stromků v okolí, na březích Labe i v městysi samém. Současně s tím spolek zřídil módní říční lázně (plovárnu) a pečoval o parkovou úpravu všech nově zalesněných ploch. Toušeň, která měla na přelomu století 868 obyvatel, se tak zvolna stávala lázeňským letoviskem, jehož přitažlivost ovlivňovala i výstavbu a výstavnost nových domů. Nabídka příležitostného ubytování dosáhla v roce 1910 jednoho sta letních bytů.

Kostel svatého Floriána

Úspěšné lázně se mohly pochlubit dalšími zajímavými hosty i pacienty. Patřili k nim na přelomu století profesor konzervatoře v Chicagu Adolph Erst, přední pěvec a režisér opery Národního divadla Emil Pollert. V roce 1905 navštívil krátce Toušeň [Milan Rastislav Štefánik](#). K nejznámějším hostům lázní přibyli ještě před první světovou válkou legendární herečka Tylovy společnosti i Národního divadla Marie Ryšavá a moravský génius české hudby [Leoš Janáček](#). K častým návštěvníkům náležel i synovec následníka trůnu [Františka Ferdinanda d'Este](#), arcivévoda [Karel](#), který v letech 1908 až 1912 velel eskadroně 7. pluku brandýských dragounů. Na Toušeň nezapomněl, ani když se pak sám stal posledním císařem rakouským Karlem I.: Toušeň oficiálně navštívil 26. srpna 1918 společně s chotí císařovnou [Zitou](#).

Od roku 1912 vítala lázeňské hosty také [kolonáda](#), ojedinělá [kubisticky](#) pojatá konstrukce z litého betonu, imitujícího dřevo. Myšlenka tohoto řešení je spojována se jménem architekta

Otakara Novotného, provedení stavby je zřejmě dílem stavitele Konstantina Saxe, který předtím [secesně](#) upravil sousední budovu Na výsluní.

V téže době, po zkušebním zprovoznění nové pražské vodárny v Káraném, se v celém okolí ztratily všechny přirozené vodní prameny. Zmizela i železnatá voda, která dala lázním vznik. Obnovu pramene bylo možno zajistit pouze [artéským vrtem](#). Takto získaný nový zdroj železnaté vody o stálé teplotě 8,25 °C pak dával každou minutu 175 litrů a tryskal vlastním tlakem do výše prvního patra. K léčbě byl užíván až do druhé poloviny padesátých let.

Specifický ruch, určovaný blízkostí Prahy, přiváděl do lázní zajímavou společnost i po převratu a po vzniku republiky. K léčebným pobytům sem zajížděli malíři [Viktor Oliva](#), [Bedřich Wachsmann](#) a [František Xaver Margold](#) i sochaři Jaroslav Brůha a Čeněk Vosmík, který sem jezdil s chotí a dcerou. Jako lázeňský host v Toušeni často zpíval - ještě pod acetylenovými lampami - tenorista Josef Branžovský, přední wagnerovský pěvec opery v [Curychu](#), a jiný hrdinný tenorista Antonín Viktor Lebeda, v Národním divadle partner [Emy Destinové](#), oceňoval Toušeň i jako vděčné místo rybářské. Po několik sezon se zde léčila oblíbená redaktorka [Ženských listů](#), [Lady a Libuše](#), spisovatelka Věnceslava Lužická Srbová. Jinak významnou postavou mezi lázeňskými pacienty byl podnikatel Dismas Šlambor, proslulý pod pseudonymem [Viktor Ponrepo](#) jako zakladatel prvního pražského biografu. Do Toušeně jezdili také vynikající umělci z činohry Národního divadla, herečka Marie Hübnerová a režisér Karel Želenský, k nimž světovou protiváhu v jiných letech vytvářeli významní členové newyorské Metropolitní opery: vynikající český basista [Pavel Ludikar](#) a proslulý tanečník a choreograf Augustin Berger, někdejší šéf baletu tohoto nejslavnějšího divadla Ameriky.

Od poloviny dvacátých let sem za místním básníkem Břetislavem Zahradníkem zajížděli také bratři [Josef](#) a [Karel Čapkové](#). Později tu krátce pobýval a hlavně rybařil spisovatel [Jiří Mahen](#), malířsky zde působil všestranný umělec -také sochař, tanečník a divadelník - [Emanuel Famíra](#) a za přáteli do Toušeně přijížděli i protagonisté Osvobozeného divadla [Jiří Voskovec](#) a [Jan Werich](#). Při společenských večerech, jejichž dobovou kulisu dotvářel od prahu třicátých let místní jazz band Pecan, hrával pozdější vynikající spisovatel a čestný občan Toušeně (1985), tehdy dvacetiletý mladík, [Adolf Branald](#). Veselým společníkem zde býval Valentin Šindler, původně lyrický tenorista brněnské a záhřebské opery, v Toušeni však známý až po proměně v strážníka Matěje Křópala z Břochovan, a to i na místním ochotnickém jevišti. Za léčebným pobytem sem zavítal také pozdější nestor českých herců [František Kovářík](#). V kulturních večerech se dobře uplatnilo místní pěvecké sdružení Smetana i domácí smyčcové kvarteto a lázeňskou jídelnou znělo také nejvyšší pěvecké umění za koncertů [Gabriely Horvátové](#), [Otakara Mařáka](#), jeho choti Mary Cavanové a mladičké [Jarmily Novotné](#).

S nově dokončenou přístavbou (1933) původního lázeňského domu patřily lázně díky své poloze k těm několika výjimkám z českých léčebných středisek, jichž se za [druhé světové války](#) nedotkla [přímá okupace](#). V létě 1943 a 1944 zde proto mohlo být podnětu Ing. Josefa Hrona a majitele lázní Vojmíra Králíka uspořádáno první soustředění mladých sportovců, z nichž pak nezapomenutelně proslul vytrvalec [Emil Zátopek](#). Lázeňské budovy byly obsazeny pouze krátce, od března do května 1945, kdy si zde vynutila ubytování [německá](#) zákopová rota.

Bezprostředně po válce se zde léčila dcera [prvního prezidenta](#) Československé republiky [Alice Masaryková](#). Do Toušeně také jezdil ještě v chlapeckém věku a ve své osmdesátce se sem znovu vrátil hudební skladatel a dirigent [Karel Boleslav Jirák](#). Vůbec nejvěrnějším z význačných návštěvníků lázní a Toušeně jako letoviska býval po všechny ty časy již od počátku století architekt Albert Jonáš, čestný občan Toušeně (1973), vynikající grafik a ilustrátor, významný představitel světové úrovně našeho výstavnictví. Architekt Jonáš je mimo jiné autorem grafického znaku lázní, který v podobě glyptického reliéfu zdobí od roku 1976 vnější stěnu západního průčelí lázeňských budov a od roku 1997 také severní stěnu závětrí hlavního vchodu.

Znárodněním vyhlášeným 23. května 1949 převzal lázně do své správy stát. Dosavadní majitel MUDr. Vojmír Králík (1915 - 1973) se však nepřestal věnovat lázeňství. V oborech [balneologie](#), fysiatrie a [Fyzioterapie](#) dosáhl významných ocenění jak na poli pedagogickém jako docent na fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, tak na poli výzkumném a vědeckém i v mezinárodním měřítku.

V letech 1954 až 1956 hospodařila v toušeňských lázních Ústřední rada odborů, která vybavila ubytovací prostory ústředním topením. Od 1. ledna 1957 převzalo lázně ředitelství Československých státních lázní se sídlem v [Poděbradech](#). Kolonádu v té době (1958) ozdobila Dívčí fontána od [Olbrama Zoubka](#), raná práce podle modelu z roku 1956. V první celoroční sezoně 1959 se v Toušeni léčilo 1285 pacientů a jeho první tištěný propagační prospekt nabídl grafické ztvárnění toušeňských motivů rukopisem výtvarníka [Theodora Pištěka](#), později proslulého držitele filmového [Oscara](#).

Celoroční provoz lázní umožnil rozšířit také ambulantní péči, která začala tvořit téměř 50 % léčebné činnosti. První ambulantní pacienti přijížděli do Toušeně od roku 1951, po dobrých zkušenostech z návrhu MUDr. Otto Řádka, kdy se po preventivní lázeňské léčbě zaměstnanců smíchovského [Staropramenu](#) pronikavě snížila pracovní neschopnost. Vynikající léčebné výsledky pak pravidelně přiváděly do toušeňských lázní zaměstnance více než padesáti podniků, mezi nimi kanceláře Federálního shromáždění, Úřadu české vlády, podniků Kaučuk Kralupy, [Praga](#), [Avia](#), Carborundum [Benátky nad Jizerou](#) a dalších.

Centrum městyse

V roce 1969 obnovil primář MUDr. Miroslav Jirák, jeden z pravníků zakladatele lázní, tradici kontaktů s výkonnými sportovci. Ve spolupráci s manželi [Danou](#) a Emilem Zátokovými, pozdějšími čestnými občany Toušeně (1991), za přispění středisek vrcholového sportu začaly lázně věnovat léčebnou péči také extrémně namáhaným svalům a šlachám předních českých lyžařů, kanoistů, především však lehkých atletů, z nichž mezi prvními byli olympionici a držitelé světových rekordů své doby diskař [Ludvík Daněk](#) a koulaři [Imrich Bugár](#) a [Helena Fibingerová](#).

Na tradici návštěvníků z uměleckého světa navázali mnohonásobnými návraty někdejší přední herečka Švandova divadla Marie Buddeusová Leblová, léčebným pobytem herec [Bedřich Prokoš](#) a uměleckými vystoupeními [Otomar Korbelář](#) a Eva Vrchlická. V době, kdy již Toušeň získala lázeňský statut – po 1. lednu 1979 – se tu léčily další známé osobnosti: herečky [Ivanka Devátá](#), [Nelly Gaierová](#), [Zita Kabátová](#) a [Stella Zázvorková](#), choreograf Luboš Ogoun i někdejší ředitel Národního divadla [Přemysl Kočí](#), flétnista [Václav Žilka](#) a významný hudební skladatel [Jan Hanuš](#). Řady léčených sportovců rozmnožili první československý olympionik a držitel světového rekordu ve vrhu koulí Ing. [František Douda](#) a věhlasná automobilová závodnice [Eliška Junková](#). V roce 1992 zvolila zdejší lázně pro svůj poslední léčebný pobyt ve vlasti světoznámá sólistka operních divadel v Praze, Berlíně, Vídni a New Yorku [Jarmila Novotná](#), čestná občanka Lázní Toušeně (1992). V roce 1994 zavítali do Lázní Toušeň na léčení proslulý spisovatel [Bohumil Hrabal](#) a držitel světových rekordů v hodů oštěpem, olympionik [Jan Železný](#). Po roce 2000 zde častěji pobývali proslulí desetibojaři, olympionici [Tomáš Dvořák](#) a [Roman Šebrle](#).

Na kulturních, literárních a společenských večerech se zúčastňovali často [Ivan Medek](#), [Vladimír Ráž](#) a Milan Friedl, ale také [Ljuba Hermanová](#), [Waldemar Matuška](#), [Felix Slováček](#), [Vladimír Menšík](#), [Josef Bek](#) a [Miroslav Horníček](#). Velmi oblíbenými hosty tu bývali pěvec Jan Soumar a houslista [Ivan Kawaciuk](#). Ke komorním koncertům do Toušeně opakovaně přijížděli koncertní umělci všech generací: svůj první recitál zde měl již v roce 1961 houslista Čeněk Pavlík, hráli tu nejlepší studenti pražské Konzervatoře a [Akademie múzických umění](#), několikrát zde vystupovali proslulí kytaristé [Vladimír Mikulka](#) a [Štěpán Rak](#), i vynikající japonská houslistka českého školení Shizuka Ishikawa. Děk mnohonásobným návratům

považují Toušeň za svou také členové Panochova kvarteta, hrálo zde i kvarteto Doležalovo, Stamicovo, Kocianovo a Wihanovo. Z řady předních sólistů zapsaly lázně do galerie svých hostů rovněž jména klavíristů Marie Knotkové, Alfreda Holečka, Františka Raucha a Ivana Klánského, kontrabasisty Františka Pošty a pěvců Olgy Jirákové, Brigity Šulcové, Jaroslava Horáčka a René Tučka. K uměleckým vrcholům toušeňských koncertů se řadí vystoupení houslisty Václava Snítily a čelných sólistů opery Národního divadla Karla Bernana, Eduarda Hakena, Václava Zítka, Evy Děpoltové, Věry Soukupové a Evy Urbanové. K hostům z nejvýznamnějších se v roce 1985 připojili prof. dr. [Václav Holzknecht](#) a dvakrát i světově proslulé [Smetanovo kvarteto](#). O rok později zde poprvé koncertoval pravnuke [Antonína Dvořáka Josef Suk](#) a v roce 1991 sólista Metropolitní opery tenorista Vinson Cole. Další umělci sem zavítali ze Švýcarska, Španělska, Ukrajiny a Rumunska i z Argentiny, USA, Kanady a Japonska.

Léčebná zařízení lázní má k dispozici vedle tradičních slatinných koupelí i kompletně obnovenou vodoléčbu, podvodní masáž, elektroléčbu včetně magnetoterapie a prostory pro léčebný tělocvik, akupunkturu a léčbu parafinem. V současné době se v lázních podává přes 60 000 procedur ročně, z toho 17 až 18 tisíc slatinných koupelí. Ústavních pacientů bývá okolo jednoho tisíce (tří a čtyřdenní pobyty), ambulantních pacientů bývá ročně osm set.

Samozřejmě součástí lázní je veřejná dietní jídelna a lázeňská kavárna. Vnitřní prostory lázní jsou zdobeny obrazy s toušeňskými motivy v kresbách, pastelech a olejomalbách Rudolfa Truhlaříka, Ferdinanda Blechy a Viléma Plocka.

Od 1. září 2006 se Slatinné lázně Toušeň staly součástí pražské [Fakultní nemocnice Na Bulovce](#).